

# LỢI ÍCH NHÓM VỚI TÍNH CÁCH MỘT KHÁI NIỆM CỦA TRIẾT HỌC XÃ HỘI

NGUYỄN NGỌC HÀ\*

TRẦN THỊ BÍCH HUỆ\*\*

**Tóm tắt:** Lợi ích nhóm là cái đáp ứng được nhu cầu chung của mọi người trong một nhóm nào đó. Với nghĩa này, lợi ích nhóm là hiện tượng tồn tại tất yếu trong xã hội. Xã hội nào cũng có nhiều nhóm khác nhau; mỗi giai cấp cũng là một nhóm; nhóm nào cũng có lợi ích nhóm của mình. Mỗi quan hệ giữa các lợi ích nhóm với nhau, cũng như mỗi quan hệ giữa lợi ích nhóm với lợi ích cá nhân và lợi ích xã hội có thể là phù hợp hoặc mâu thuẫn. Lợi ích nhóm hiện diện trong các chính sách của nhà nước; bởi vì nhiều chính sách của nhà nước là có lợi cho một số nhóm này nhưng lại bất lợi cho một số nhóm khác.

**Từ khóa:** Lợi ích, nhóm, lợi ích nhóm.

## Mở đầu

Trong những năm gần đây, trên sách báo khoa học và chính trị - xã hội ở nước ta và một số nước khác, khái niệm lợi ích nhóm được sử dụng rộng rãi. Một số người sử dụng khái niệm này với nghĩa là lợi ích không chính đáng (hay lợi ích tiêu cực) của một nhóm người. Một số người khác thì sử dụng khái niệm ấy theo nghĩa là lợi ích chung của một nhóm người, với nghĩa này lợi ích nhóm có thể chính đáng hoặc không chính đáng (tích cực hoặc tiêu cực) tùy từng trường hợp cụ thể<sup>(1)</sup>. Lợi ích nhóm theo nghĩa sau là khái niệm của triết học xã hội. Bài viết này đề cập đến một số vấn đề về lợi ích nhóm với tư cách là khái niệm của triết học xã hội.

## 1. Tính tất yếu của lợi ích nhóm

Khái niệm lợi ích nhóm mới được sử dụng rộng rãi trong thời gian gần đây. Tuy nhiên, không vì thế mà hiện tượng lợi ích nhóm mới xuất hiện. Bởi vì, mỗi người đều có nhu cầu và đều cần có cái đáp ứng nhu cầu (đó là đồ ăn, áo quần, nhà ở, phương tiện đi lại, tri thức, danh dự, giá trị văn hóa,...); lợi ích là cái đáp ứng được nhu cầu của con người; còn lợi ích nhóm chẳng qua là cái đáp ứng được nhu cầu chung của mọi người trong một nhóm nào đó.

---

(\*) Phó giáo sư, tiến sĩ, Tạp chí Khoa học xã hội Việt Nam.

(\*\*) Thạc sĩ, Trường Đại học Công nghiệp Hà Nội.

(1) Xem: Tô Phán (2012), “Lợi ích nhóm tiêu cực - Một sự tha hóa nguy hiểm”, Báo Hà Nội mới, ngày 15 tháng 10 năm 2012, tr. 7.

Xã hội tất yếu có nhiều nhóm khác nhau. Nhóm (hay nhóm người) là một cộng đồng người giống nhau về một điểm nào đó. Chẳng hạn, trong xã hội có các nhóm như: nhóm nam và nhóm nữ; nhóm người già và nhóm người trẻ; nhóm người giàu và nhóm người nghèo; nhóm công nhân và nhóm nông dân; nhóm người sống ở đô thị và nhóm người sống ở nông thôn; nhóm người địa phương này và nhóm người địa phương khác; nhóm người không theo tôn giáo và nhóm người theo tôn giáo. Một giai cấp và một tầng lớp cũng là một nhóm. Những người trong một nhóm có thể không gắn kết chặt chẽ với nhau, nhưng do có một điểm chung nên họ cũng có một lợi ích chung.

Khi nào xã hội có nhóm thì trong xã hội cũng có lợi ích nhóm. Xã hội nào cũng có sự phân biệt giữa các nhóm người khác nhau. Vì thế, xã hội nào cũng có các lợi ích nhóm khác nhau. Lợi ích nhóm là hiện tượng tồn tại tất yếu trong xã hội. Trong xã hội cộng sản nguyên thủy có sự phân biệt giữa các nhóm người là nam và nữ, giữa người già và người trẻ, người trồng trọt và người chăn nuôi. Trong xã hội có giai cấp, ngoài sự phân biệt như trên còn có sự phân biệt giữa nhóm người giàu và nhóm người nghèo, giữa nhóm người lao động trí óc và nhóm người lao động chân tay, giữa nhóm người thống trị và

nhóm người bị trị... Những người trong cùng một nhóm bao giờ cũng có một số nhu cầu giống nhau, từ đó hình thành lợi ích nhóm.

Khi nghiên cứu quy luật phát triển của xã hội loài người, các nhà kinh điển của triết học Mác-Lênin rất coi trọng việc phân tích lợi ích vì đó là cái thúc đẩy hoạt động của con người nói chung và của các nhóm nói riêng. C.Mác viết rằng: “Tất cả những gì mà con người đấu tranh để giành lấy đều dính liền với lợi ích của họ”<sup>(2)</sup>. V.I.Lênin cũng nói về vai trò quan trọng của việc nghiên cứu lợi ích nhóm khi cho rằng: cần “tìm nguồn gốc của những hiện tượng xã hội ở trong những quan hệ sản xuất, và phải quy những hiện tượng ấy vào *lợi ích* của những giai cấp nhất định”<sup>(3)</sup>, “Chừng nào người ta chưa biết phân biệt lợi ích của giai cấp này hay của giai cấp khác, ẩn sau những câu nói, những lời tuyên bố và những lời hứa hẹn nào đó có tính chất đạo đức, tôn giáo, chính trị và xã hội, thì trước sau bao giờ người ta cũng vẫn là kẻ ngốc nghếch bị người khác lừa bịp và tự lừa bịp mình về chính trị”<sup>(4)</sup>. Những nhận xét trên đây của C.Mác và V.I.Lênin cho thấy rằng, tuy khái niệm

<sup>(2)</sup> C. Mác, Ph.Ăngghen (1978), *Toàn tập*, tập 1. Nxb Sự thật, Hà Nội, tr. 98.

<sup>(3)</sup> V.I.Lênin (1974), *Toàn tập*, tập 1, Nxb Tiến bộ, Mátxcova, tr. 670.

<sup>(4)</sup> V.I.Lênin (1980), *Toàn tập*, tập 23, Nxb Tiến bộ, Mátxcova, tr. 57.

lợi ích nhóm mới được sử dụng gần đây nhưng hiện tượng được gọi là lợi ích nhóm thì gắn liền với sự phát triển của xã hội loài người.

## **2. Phân loại lợi ích nhóm**

Chúng ta có thể phân lợi ích nhóm thành nhiều loại khác nhau theo nhiều căn cứ phân loại lợi ích khác nhau. Chẳng hạn, lợi ích được phân thành lợi ích chính đáng và lợi ích không chính đáng; tương tự lợi ích nhóm được phân thành lợi ích nhóm chính đáng và lợi ích nhóm không chính đáng. Lợi ích nhóm chính đáng (tích cực) thì phù hợp với yêu cầu phát triển của xã hội. Khi lợi ích của một nhóm nào đó là chính đáng thì lợi ích của nhóm đó cũng phù hợp với lợi ích chính đáng của những nhóm người khác. Ngược lại, lợi ích nhóm không chính đáng (tiêu cực) thì không phù hợp với yêu cầu phát triển của xã hội. Trên lý thuyết, ranh giới phân biệt lợi ích nhóm chính đáng với lợi ích nhóm không chính đáng là rõ ràng vì căn cứ vào sự phù hợp hay không phù hợp với yêu cầu phát triển của xã hội. Nhưng trên thực tế ở không ít trường hợp việc xác định tính chính đáng hay không chính đáng của một lợi ích nhóm là khá phức tạp. Lợi ích được phân thành lợi ích vật chất hoặc là lợi ích tinh thần. Tương tự, lợi ích nhóm cũng được phân thành lợi ích nhóm về vật chất và lợi ích nhóm về tinh thần. Lợi ích cũng

được phân thành lợi ích kinh tế, lợi ích chính trị, lợi ích văn hóa. Tương tự, lợi ích nhóm cũng được phân thành lợi ích nhóm về kinh tế, lợi ích nhóm về chính trị, lợi ích nhóm về văn hóa. Hai cách phân loại này về cơ bản như nhau; bởi vì, có thể coi lợi ích nhóm về kinh tế là lợi ích nhóm về vật chất; lợi ích nhóm về chính trị và lợi ích nhóm về văn hóa là lợi ích nhóm về tinh thần. Nhu cầu của con người gồm có nhu cầu vật chất và nhu cầu tinh thần. Lợi ích nhóm về vật chất là cái đáp ứng nhu cầu vật chất (đó là đồ ăn, áo quần, nhà ở, phương tiện đi lại...). Lợi ích nhóm về tinh thần là cái đáp ứng nhu cầu tinh thần (đó là tri thức, danh dự, giá trị văn hóa...). Sự phân biệt giữa lợi ích nhóm về vật chất và lợi ích nhóm về tinh thần là tương đối, bởi vì nhiều hiện tượng không thể xếp hoàn toàn vào loại này hay loại kia. Chẳng hạn, độc lập dân tộc, tự do, dân chủ, chức vụ và chức danh trong bộ máy nhà nước và các tổ chức xã hội vừa là lợi ích vật chất vừa là lợi ích tinh thần. Khi hoạt động mỗi người đều nhằm đạt được một cái gì đó mà theo nhận thức của người ấy là cái có lợi đối với mình (tức là cái đáp ứng được nhu cầu của mình). Cái lợi ấy hoặc là lợi ích về tinh thần hoặc là lợi ích về vật chất. Ở một số trường hợp, cái mà con người đạt được vừa là lợi ích về vật chất vừa là lợi ích về tinh thần. Nhưng ở một số trường

hợp khác, cái mà con người đạt được chỉ là lợi ích về vật chất hoặc chỉ là lợi ích về tinh thần. Danh dự cũng là lợi ích, đó là lợi ích tinh thần. Nhiều người vì danh dự mà phải hy sinh lợi ích vật chất to lớn (thậm chí hy sinh cả tính mạng của mình). Lợi ích được phân thành lợi ích trước mắt và lợi ích lâu dài, lợi ích cơ bản và lợi ích không cơ bản. Tương tự, lợi ích nhóm cũng được phân thành lợi ích nhóm trước mắt và lợi ích nhóm lâu dài, lợi ích nhóm cơ bản và lợi ích nhóm không cơ bản.v.v..

Chúng ta cũng có thể phân lợi ích nhóm thành nhiều loại khác nhau theo nhiều căn cứ phân loại nhóm khác nhau. Chẳng hạn, nhóm được phân thành nhóm người giàu và nhóm người nghèo; tương tự, lợi ích nhóm được phân thành lợi ích của nhóm người giàu và lợi ích của nhóm của người nghèo. Hoặc nhóm có thể được phân thành nhóm người lao động trí óc và nhóm người lao động chân tay, nhóm công nhân, nhóm nông dân, nhóm công chức nhà nước, nhóm doanh nhân. Tương tự, lợi ích nhóm được phân thành lợi ích của nhóm người lao động trí óc và lợi ích của nhóm người lao động chân tay, lợi ích của nhóm công nhân, lợi ích của nhóm nông dân, lợi ích của nhóm công chức nhà nước, lợi ích của nhóm doanh nhân. Tương ứng với bất kỳ nhóm nào cũng đều có lợi ích của nhóm đó.

### **3. Quan hệ giữa lợi ích nhóm với lợi ích cá nhân và lợi ích xã hội**

Lợi ích cá nhân là lợi ích của một người cụ thể. Mối quan hệ giữa lợi ích nhóm với lợi ích cá nhân là mối quan hệ giữa cái bộ phận và cái toàn thể. Vì sao? Bởi vì, mỗi người thuộc nhóm đều có lợi ích của mình, hơn nữa đều có nhiều lợi ích khác nhau vì có nhiều nhu cầu khác nhau. Trong số các nhu cầu và lợi ích của một cá nhân thuộc nhóm, có một số nhu cầu và lợi ích chỉ riêng của cá nhân đó, đồng thời có một số nhu cầu và lợi ích chung của mọi người trong nhóm. Chỉ những lợi ích chung của mọi người trong nhóm mới là lợi ích nhóm. Lợi ích nhóm là một phần trong lợi ích của một cá nhân. Hơn nữa, mỗi người cùng một lúc thuộc nhiều nhóm khác nhau và do đó có nhiều lợi ích nhóm khác nhau. Chẳng hạn, một người có thể đồng thời là nữ giới, quân nhân, giáo viên, thanh niên; người đó đồng thời có lợi ích chung của nhóm nữ giới, nhóm quân nhân, nhóm giáo viên, nhóm thanh niên. Như vậy, lợi ích của một cá nhân bao hàm lợi ích nhóm, hơn nữa bao hàm nhiều lợi ích nhóm khác nhau. Khi một người nào đó đạt được lợi ích cá nhân của mình thì người đó cũng đồng thời đạt được lợi ích nhóm (không chỉ một lợi ích nhóm mà nhiều lợi ích nhóm). Trong mối quan hệ giữa lợi ích nhóm với lợi ích cá nhân có thể nảy sinh mâu

thuần. Do có mâu thuẫn cho nên để đạt được lợi ích nhóm thì một cá nhân có thể phải hy sinh một số lợi ích khác của mình; hoặc ngược lại để đạt được các lợi ích khác của mình thì phải hy sinh lợi ích nhóm. Trong trường hợp phải lựa chọn đó, người ta có thể hy sinh lợi ích nhỏ để đạt được lợi ích lớn, hoặc hy sinh lợi ích vật chất để đạt lợi ích tinh thần.

Lợi ích xã hội là lợi ích chung của mọi người trong xã hội và phù hợp với yêu cầu phát triển của xã hội. Khi xã hội có một cái lợi nào đó thì không chỉ một cá nhân, một nhóm người mà mọi nhóm người đều được cái lợi ấy. Lợi ích xã hội như vậy cũng là một phần trong lợi ích nhóm. Lợi ích nhóm có thể phù hợp hoặc không phù hợp với lợi ích xã hội. Khi lợi ích nhóm là chính đáng thì lợi ích nhóm ấy là phù hợp với lợi ích xã hội; còn khi lợi ích nhóm là không chính đáng thì lợi ích nhóm ấy là không phù hợp hay mâu thuẫn với lợi ích xã hội. Giai cấp bóc lột là một nhóm, lợi ích nhóm của giai cấp bóc lột là bóc lột giai cấp khác, vì thế đó là không chính đáng và mâu thuẫn với lợi ích xã hội. Trong trường hợp có mâu thuẫn giữa lợi ích nhóm với lợi ích xã hội, thì lợi ích nhóm là không chính đáng.

#### **4. Quan hệ giữa các lợi ích nhóm với nhau**

Mỗi nhóm đều có lợi ích nhóm của mình. Nhưng giữa các lợi ích nhóm ấy

bao giờ cũng có quan hệ với nhau. Bởi vì, mọi người đều có liên hệ với nhau; hoạt động của mỗi người dù ít hay nhiều, trực tiếp hay gián tiếp cũng đều có tác động đến hoạt động của tất cả những người khác. Khi một nhóm nào đó có lợi thì các nhóm khác ít nhiều cũng được lợi hoặc bị thiệt. Quan hệ giữa các lợi ích nhóm có thể là phù hợp hoặc mâu thuẫn. Sự phù hợp giữa các lợi ích nhóm có nghĩa là khi nhóm này có lợi thì nhóm khác cũng có lợi hoặc không bị thiệt hại. Sự mâu thuẫn giữa các lợi ích nhóm có nghĩa là khi nhóm này có lợi thì nhóm người khác bị thiệt hại.

Mâu thuẫn giữa các lợi ích nhóm (hay mâu thuẫn về lợi ích giữa các nhóm) là hiện tượng tất yếu trong xã hội. Ở các xã hội có sự phân hóa giữa giai cấp bóc lột và giai cấp bị bóc lột, mối quan hệ giữa lợi ích của giai cấp bóc lột và lợi ích của giai cấp bị bóc lột là mâu thuẫn nhau, trong đó lợi ích của giai cấp bóc lột là không chính đáng, không phù hợp với yêu cầu phát triển của xã hội. Dù cho xã hội không còn giai cấp bóc lột và giai cấp bị bóc lột thì mâu thuẫn giữa các lợi ích nhóm cũng không mất đi. Chẳng hạn, mối quan hệ giữa lợi ích của nhóm người thuê lao động và lợi ích của nhóm người làm thuê là mối quan hệ mâu thuẫn, vì người làm thuê thì muốn tăng lương còn người thuê lao động thì không muốn điều đó, nếu người làm

thuê được lợi do tăng lương thì người thuê lao động bị thiệt. Mối quan hệ giữa nhóm người mua và nhóm người bán một hàng hóa nào đó cũng là mâu thuẫn, vì một bên thì muốn bán đắt còn một bên thì muốn mua rẻ, nếu người bán càng được lợi thì người mua càng bị thiệt và ngược lại. Trong tương lai xã hội sẽ không còn sự khác biệt giữa nhóm giai cấp bóc lột và nhóm giai cấp bị bóc lột và không còn sự khác biệt giữa nhóm người lao động trí óc và nhóm người lao động chân tay, giữa nhóm người đô thị và nhóm người nông thôn. Nhưng ngay cả khi đó thì vẫn còn sự khác biệt giữa các nhóm (chẳng hạn, giữa các nhóm ngành nghề khác nhau). Các nhóm ngành nghề khác nhau ấy có lợi ích nhóm khác nhau. Các lợi ích nhóm ấy có mặt thống nhất với nhau (vì nhóm ngành nghề nào cũng cần thiết cho xã hội) và có mặt mâu thuẫn nhau. Mâu thuẫn thể hiện ở chỗ, của cải mà xã hội làm ra có hạn mà nhóm nào cũng muốn hưởng lợi nhiều, nếu nhóm này được hưởng lợi càng nhiều thì các nhóm khác đương nhiên được hưởng lợi càng ít.

Mâu thuẫn giữa các lợi ích nhóm là hiện tượng tất yếu và không bao giờ mất đi. Mâu thuẫn này được giải quyết thì mâu thuẫn khác lại xuất hiện. Nếu con người phát hiện và giải quyết kịp thời mâu thuẫn thì xã hội sẽ ổn định và phát

triển nhanh. Cách giải quyết đúng đắn mâu thuẫn là kết hợp hài hòa các lợi ích nhóm để các lợi ích nhóm đều là chính đáng và phù hợp với lợi ích xã hội.

### **5. Biểu hiện của lợi ích nhóm trong chính sách của nhà nước**

Nhà nước là một bộ máy quản lý xã hội bằng cách đưa ra các chính sách và tổ chức thực hiện các chính sách đó. Các chính sách của nhà nước trên danh nghĩa phục vụ cho lợi ích của xã hội, chứ không phải chỉ phục vụ cho lợi ích của một nhóm nào đó. Tuy nhiên, trên thực tế không hoàn toàn như vậy. Trong xã hội có sự phân biệt giữa nhóm giai cấp bóc lột và nhóm giai cấp bị bóc lột, hầu hết các chính sách của nhà nước là có lợi cho nhóm giai cấp bóc lột và bất lợi cho nhóm giai cấp bị bóc lột. Đây là biểu hiện rõ nhất của lợi ích nhóm trong các chính sách của nhà nước.

Biểu hiện của lợi ích nhóm trong các chính sách của nhà nước không chỉ thể hiện ở các chính sách liên quan đến việc giải quyết mối quan hệ lợi ích giữa nhóm giai cấp bóc lột và nhóm giai cấp bị bóc lột, mà còn thể hiện ở các chính sách liên quan đến việc giải quyết mối quan hệ lợi ích giữa các nhóm khác. Ở không ít trường hợp chính sách nhà nước có lợi cho một số nhóm này và bất lợi cho một số nhóm khác. Ví dụ, với chính sách tăng thuế nhập khẩu đối với hàng nông sản thì người tiêu dùng hàng

nông sản bị thiệt, nhưng các doanh nghiệp sản xuất hàng nông sản trong nước lại được lợi. Hoặc với chính sách tăng phụ cấp lương cho một nhóm ngành nghề thì nhóm đó được lợi nhưng các nhóm được hưởng lợi từ ngân sách nhà nước lại bị thiệt.

Như vậy, dù cho cơ quan hoạch định chính sách có ý thức vì lợi ích của xã hội khi ban hành chính sách thì không ít chính sách cũng chỉ có lợi cho một số nhóm này và bất lợi cho một số nhóm khác. Với những chính sách như vậy, những nhóm được lợi thì ủng hộ, còn những nhóm bị thiệt thì phản đối. Mức độ ủng hộ và phản đối của các nhóm tùy thuộc vào mức độ của lợi ích mà họ được hoặc mất. Một chính sách đúng đắn phải đem lại lợi ích cho xã hội, đáp ứng yêu cầu phát triển xã hội, cho dù nó có thể làm thiệt hại lợi ích của một nhóm nào đó. Bất kỳ chính sách nào của nhà nước cũng tác động đến lợi ích của các nhóm xã hội. Vì vậy, khi xem xét một chính sách nào đó của nhà nước có là đúng đắn hay không thì chúng ta cần phân tích quan hệ về lợi ích giữa các nhóm, phải xem chính sách ấy có lợi cho nhóm nào và có hại cho nhóm nào, đồng thời phải xem chính sách ấy có mang lại lợi ích cho xã hội hay không.

### **Kết luận**

Khái niệm lợi ích nhóm mới được sử dụng rộng rãi trong sách báo khoa học

và chính trị trong những năm gần đây. Tuy nhiên, xét về nội dung, khái niệm lợi ích nhóm phản ánh một hiện tượng tồn tại tất yếu trong xã hội. Bất kỳ xã hội nào cũng có nhiều nhóm khác nhau; mỗi nhóm đều có lợi ích riêng; giữa các nhóm bao giờ cũng có quan hệ về lợi ích. Chúng ta không thể hiểu biết đúng đắn về xã hội nếu không nhận diện đúng đắn các nhóm với các lợi ích nhóm tương ứng. Vì vậy, tuy có thể sử dụng khái niệm lợi ích nhóm với nghĩa là hiện tượng tiêu cực của xã hội, nhưng chúng ta cần phải làm rõ nội dung cơ bản của khái niệm lợi ích nhóm với tính cách một khái niệm của triết học xã hội.

---

### **Tài liệu tham khảo**

1. Nguyễn Hữu Khiển (2011), “Nhóm lợi ích và vấn đề chống tham nhũng”, Tạp chí *Triết học*, số 3.
2. Tô Phán (2012), “Lợi ích nhóm tiêu cực- Một sự tha hóa nguy hiểm”, Báo *Hà Nội mới*, ngày 15 tháng 10 năm 2012.
3. Vũ Cao Phan (2012), “Nhóm lợi ích và lợi ích nhóm”, Website Vietnamnet: <http://tuankvietnam.vietnamnet.vn>, cập nhật, ngày 3 tháng 7 năm 2012.
4. Hồ Bá Thâm (chủ biên) (2011), *Mâu thuẫn, xung đột lợi ích nhóm: Thực trạng, xu hướng và giải pháp*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.
5. Trần Đình Tuấn (2008), “Vận động hành lang ở Mỹ và một số kinh nghiệm với Việt Nam”, Tạp chí *Kinh tế và Dự báo*, số 5.

